

Co-funded by
the European Union

AMMATTIKORKEAKOULU
University of Applied Sciences

Inkluusio ja digitalisaatio suomalaisessa yhteiskunnassa maahanmuuttajien näkökulmasta

Matti Meriläinen

Sosionomi, YAMK

2024

Laurea

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Digitalisaatio, inklusio, vahva tunnistautuminen, maahanmuuttajanaiset, ulkomaat.....	3
3 Lopuksi.....	7
Lähteet	8

1 Johdanto

Käsittelen tässä artikkelissa maahanmuuttajien inklusiota digitalisaation näkökulmasta, sillä digitalisaatio on ollut yhtenä kevään teemana rikosseuraamusalan opinnoissani ja toisaalta kulttuurien integraatio maahanmuuttokysymyksineen on jatkuvasti esillä mediassa ja viime vuosina erityisen ajankohtainen aihealue. Kuitenkin digitalisaation, maahanmuuton ja inklusion näkökulma tuntui minulle hieman erilaiselta lähestymistavalta tähän ajankohtaiseen asiaan. Inklusio käsitteenä mieltyy helposti pelkästään suomalaisessa keskustelussa opetusmaailman haasteeksi sulauttaa eri taustoista tulleita maailman parhaana pidettyyn koulumalliin ja pohjoismaiseen demokratiaan. Tuon artikkelissa ensiksi esille digitalisaation ja inklusion merkitystä sekä mitä haasteita erityisesti maahanmuuttajat ja muista kulttuureista suomalaiseen yhteiskuntaan tulleet kohtaavat yleisesti. Käsittelen muutamaa positiivista esimerkkiä onnistuneista inklusioprojekteista, jotka soveltuvat digitaaliseen yhteiskunnan kontekstiin. Artikkelini pyrkii tuomaan esille digitalisaatiossa piilevää mahdollisuutta ja potentiaalia inklusion yhtenä ulottuvuutena ja kuinka sitä voidaan hyödyntää kulttuurien sulautumis- sekä integraatioprosessissa valtaväestöön. Toisaalta on hyvä pohtia, mitä haasteita yhteiskunnan rakenteet itsessään asettavat kansalaisille digitalisaation yleistyessä, joista nostan sähköisen tunnistautumisen näkökulman tässä artikkelissa esiin.

Maahanmuuttajalla tarkoitan tässä artikkelissa henkilöä, joka on syntynyt ulkomailla ja muuttanut Suomeen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Monisuomi 2022 -tutkimuksen mukaan (Kuusio H, Mäkipää L, Klemetilä K, Nykänen S, Kytö S, Lilja E 2023). Valtaosalla maahan muuttaneista on digitaaliseen asiointiin tarvittavat välineet käytössään ja niiden käyttö on yleistynyt viiden vuoden aikana. Kuitenkin haastatteluaineistoon osallistuneilla oli itsearvioiden hyvinkin suuria eroja omassa digitaalisessa osaamisessaan ja maahanmuuttajaryhmän sisällä olevien ryhmien välillä on suuria eroja osaamisessa. Erityisesti Lähi-idän, Afrikan ja Kaakkois-Aasian maista tulleilla naisilla oli erityisen suuria eroja verrattaessa muuhun maahanmuuttajaryhmään tai kantaväestöön. Myös ikäryhmittäin havaittiin suuria eroja digiosaamisen suhteen; nuorilla tarvittavat taidot löytyivät useammin kuin vanhemmilla ikäryhmillä mikä mukailee kantaväestön ikäryhmien tuloksia. (Kuusio H, ym. 2023, 3.)

2 Digitalisaatio, inklusio, vahva tunnistautuminen, maahanmuuttajanaiset, ulkomaat

Digitalisaatio muovaa arkeamme kaikilla osa-alueilla. Suomi on digitalisaatiota hyödyntävien maiden vertailuissa kärkipaikalla vuodesta toiseen ja suurin osa yhteiskunnan kansalaisista käyttää digitaalisia palveluita säännöllisesti osana arkeaan. (Ali-Yrkkö, J. Kassi, O. Pajarinen, M. Rouvinen, P. 2023, 57) Kuitenkin digitalisaation ulkopuolelle jää ihmisiä, osa omasta tahdostaan, mutta useimmin monista päällekkäisistä syistä kuten digitaitojen puutteesta, palvelujen ja laitteiden vieraudesta, kielitaidosta ja kognitiivisten taitojen haasteista mikä voi olla keskeinen haaste etenkin vieraskielisillä ikääntyvillä kansalaisilla. Suomalainen yhteiskunta asettaa paljon vaatimuksia kielitaidon ja digitaitojen osalta mikä toimii helposti noidankehänä, koska ilman riittävää kielitaitoa on vaikea opetella digitaitoja ja ilman digitaitojen hallintaa tiedonhankintakyky rajaantuu merkittävästi. Monilla kieliryhmillä on heikompi taloudellinen ja sosiaalinen tilanne, joka voi aiheuttaa lisäongelmia digitaalisten palveluiden kanssa. Yhtenä keskeisenä voimakkaasti digitalisoitujen palvelujen kohteena on sosiaali- ja terveystalouden toimiala ja vaarana on, että digitalisoinnissa ei ole riittävästi huomioitu niitä esteitä, joita digitalisointi voi aiheuttaa kaikkien kansalaisten yhdenvertaisten oikeuksien toteutumiselle erityisesti yhteiskunnan marginaaliryhmien kohdalla. Riittävä digituki ja vaihtoehtoisten palveluiden tarjoaminen tulisi huomioida henkilöille, joille uudet digitaaliset palvelukanavat eivät ole yksilön edun toteutumisen

kannalta tarkoituksenmukaisin keino. (Buchert, U., Kemppainen, L., Olakivi, A., Wrede, S. & Kouvonen, A. 2022, 392–394.)

Inkluusio määritellään oikeudeksi olla osallinen yhteiskunnan toiminnoissa ja haluamissaan yhteisöissä. Inklusiota onnistuneesti toteuttaneissa yhteiskunnissa inklusion merkitys tunnustetaan eri tasoisena ja monimerkityksisenä tarpeena, joka huomioidaan aina ruohonjuuritason päätöksistä isoihin poliittisiin linjauksiin saakka. Inklusion huomioiminen tarkoittaa usein tarvetta muovata syvään juurtuneita yhteiskunnan rakenteita ja toimintatapoja lainsäädäntöön asti. (United Nations Human Rights. 2019, 2–7) Digitaalinen inkluusio on määritelmänä jatkuvasti muovautuva ja se tarkoittaa paljon muutakin kuin vain pääsyä internetiin ja digitaalisten alustojen käyttämistä. Yhden yleisesti hyväksytyyn määritelmän mukaisesti digitaalisella inklusiolla kuitenkin tarkoitetaan yksilöiden ja ryhmien pääsyä digitaalisten palveluiden pariin ja yhteydenpitovälineiden käyttömahdollisuutta minkä lisäksi yksilöillä ja ryhmillä tulee olla tarvittavat perehtymismiskeinot, välineet ja sovellusten käyttömahdollisuudet saatavilla. (Ragnedda, M. & Mutsvaio B. 2018, 2–10) Digitaalinen inkluusio ja sen haasteet koskettavat luonnollisesti myös isoa osaa kantaväestöstä Suomessa, toisaalta osa maahanmuuttajista kokee digitaalisen asioinnin ja digitaalisten palveluiden käytön hyvinkin luontevana, joten yhteen ryhmään kuulumisen ei siis merkitse kategorisesti kuulumista inklusion kohderyhmään, vaan marginaaliryhmä pitää sisällään useita eri tasoisia toimijoita. Kuusiston & ym. (2022,17–21) mukaan digitaalisesta inklusiosta puhuttaessa tarkoitetaan ihmisten kykyä ja mahdollisuuksia käyttää tieto- ja viestintävälineitä ja tätä kautta mahdollisuuksista olla osallisena ryhmissä ja yhteiskunnan verkostoissa –käyttää palveluita ja tuottaa haluamaansa sisältöä sekä vaikuttaa tärkeäksi kokemissaan asioissa. Merkityksellistä on yksilön omien intressin mukaisesta halusta käyttää digitaalisia palveluita omien tarpeidensa ja tavoitteidensa mukaisesti. (Kuusisto, O. & ym. 2022, 20.)

Vahva tunnistautuminen on palvelujen käyttämisen edellytys

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan palvelut ovat muuttuneet enenevässä määrin digitaalisiksi missä vahvan sähköisen tunnistautumisen kehittyminen on ollut suuressa roolissa. Vahva sähköinen tunnistautuminen mahdollistaa käytännössä kaiken henkilökohtaisen asioinnin siirtymisen digitaalisiksi. Mitä jos pankkitunnukset tai sähköisen tunnistautumisen välineet kuitenkin puuttuvat mahdolliselta käyttäjältä? Käytännössä se invalidisoi käyttäjän digitaalisten palveluiden ulkopuolelle tai vähintään estää itsenäisen toimijuuden toteutumisen digitaalisessa yhteiskunnassa, jossa digitaalisten palveluiden siirtyminen sähköiseksi ja vahvan tunnistautumisen kautta on tullut oletukseksi monessa asiointissa. Sähköinen tunnistautuminen voi parhaimmillaan lisätä inklusiota mahdollistamalla palveluiden pariin pääsyä ja niiden käyttämistä, mutta toisaalta tunnistautumisvälineiden puuttuminen on merkittävä riskitekijä ja mahdollisuuksien rajaaja mikä sulkee monia vaihtoehtoja pois, jos muita keinoja palvelujen käyttämiseen ei yhteiskunnassa ole tai yksilöllä on puutteellinen kielitaito sekä keinot etsiä vaihtoehtoisia palvelumuotoja. Näissä tapauksissa digitaalinen jakautuminen on valtaväestön ja tiettyjen vähemmistöryhmien kohdalla vaarana toteutua muutoin vahvasti digitaalisia alustoja käyttävässä yhteiskunnassa. Keskiöön nousee asian tiedostaminen ja tuen kohdentaminen soveltuvin menetelmin ulkopuolelle jääviin ryhmiin. Sosioekonomisesti jo valmiiksi heikossa asemassa olevat ryhmät ovat vaarassa jäädä digitaalisten palveluiden käyttämisestä ulkopuolelle mikä voi korostaa eksluusiota yhteiskunnasta ja digitaalisista palveluista entisestään. (Kemppainen & ym. 2023,2–4.)

Seuraavissa kappaleissa pohdin maahanmuuttajataustaisten naisten erityisasemaa sekä maahanmuuttajakysymysten parissa Suomea edellä historiallisesti olevien maiden, Ruotsin ja Uuden-Seelannin ratkaisuja digitaalisen inklusion haasteiden kanssa.

Maahanmuuttajataustaiset naiset erityisryhmänä

Maahanmuuttajataustaisten naisten kohdalla digitaitojen opettelu nousee usein vielä tärkeämmäksi tekijäksi koko maahanmuuttajaryhmän sisältä, sillä naiset ovat usein marginaalissa, kun kulttuuriset ja uskonnolliset arvot naisten roolissa verrattuna miehiin ja yleisesti epätietoisuus sekä kielitaidon puutteet asettavat ylimääräisiä rajoja verrattuna siihen, miten maahanmuuttajat ryhmänä muutoin näyttäytyvät digitaalisen inklusion näkökulmasta. Maahanmuuttajataustaisten naisten työllistymis- ja opiskelualmiuksien lisäämiselle on selkeä tarve suomalaisessa yhteiskunnassa, ja kielitaidon puutteet ovat haasteena opiskelu ja työelämään pääsyn suhteen, minkä lisäksi kielitaidon haasteet vaikuttavat myös merkittävästi digitaalisten taitojen puutteiden ohella sosiaalisten suhteiden muodostumiseen. (Heininen, M. & Tepsa, J.2023, 84-86.) Hyvä esimerkki maahanmuuttajataustaisten naisten digitaitojen ja suomen kielen taitojen kehittämisestä on Digillä opin portaille -hanke (Heininen, M. & Tepsa, J.2023), jossa lisättiin Oulun alueen maahanmuuttajataustaisten naisten osallisuutta tarjoamalla opiskelu -ja työllistymistä edistäviä toimia. Hankkeessa oli mukana laaja yhteistyöverkosto paikallisia toimijoita ja kohderyhmä lisäksi keskiössä oli henkilöstön osaamisen kehittäminen eri organisaatioissa ja järjestöissä. Lisäksi luotiin materiaalia digitaalisille alustoille maahanmuuttajien omilla kielillä. Ohessa Oulun seudun hankkeen rinnalla toimi Satakunnassa vastaavilla arvoilla käynnistetty hanke, jossa luotiin koulutusvalmiuksia ja koulutuksellista tasa-arvoa edistäviä kulttuurisensitiivisiä tukimuotoja. (Heininen, M. & Tepsa, J.2023,12.)

Digillä opin portaille -hankekokonaisuuden keskeisiksi tuloksiksi nousivat oikein kohdennetun ja henkilökohtaisen tuen merkitys erityisryhmien kanssa tehtävässä tuessa ja lisäksi vertaisryhmän antaman tuen merkitys. Inklusion näkökulmasta hanke vahvisti mukana olijoiden kieli- ja opiskelutaitoja ja paransi osallistujien rohkeutta käyttää digitaalisia alustoja, joka on rinnastettavissa minäpystyvyyden tunteen lisääntymiseen digitaalisessa maailmassa toimimiseen. Kouluttautumis- ja digitaitojen osalta tuloksia saavutettiin, kun tuki tarjottiin kohdennetusti, riittävässä määrin ja oikea-aikaisena. (Heininen, M. & Tepsa, J.2023.)

Kielitaidon puute on merkittävimpiä digitaalisten julkisten palveluiden käyttämistä rajaava tekijä myös Nikkilän (2021) työelämän ulkopuolella olevien maahanmuuttajanaisten digitaalista arkea koskevassa tutkimuksessa. Lisäksi tukiverkkojen puute ja sosiaalinen eristäytyminen näyttäytyvät myös vaikeuttavan digitaalisten palveluiden käyttöä arjessa. Tutkimus piirtää kuitenkin varovaisen positiivista kuvaa niistä mahdollisuuksista, joita työelämän ulkopuolella olevien maahanmuuttajanaisten julkisten digitaalisten palveluiden käyttämisessä arjessa on olemassa. Julkisten palveluiden toteutus ei vain palvele kaikkia väestöryhmiä ja toisaalta tutkimuksessa suositeltiin lisäämään käyttäjälähtöistä kehittämistyötä digipalveluiden tuottamisessa. (Nikkilä A-K, 2021,12.)

EU:n sisällä maahanmuuttajanaisten digitaitojen ja inklusion väliseen haasteeseen on vastattu monikansallisilla tutkimushankkeilla, kuten Poyan (2021,16) kuuden EU-maan käsittävä tutkimus, jossa tuli esiin maahanmuuttajanaisten työllistyminen suorittavan tason työtehtäviin mikä johtui kielimuurista, aiemman osaamisen tunnistamisen puutteista ja matalasta koulutustasosta. Digitaalisen inklusion näkökulmasta tutkimuksessa oli vertailtu EU:n sisällä eri digitalisaatiovaiheessa olevia maita ja todettiin näiden maiden myös tarjoavan paremmin digitaalisia koulutusvaihtoehtoja maahanmuuttajille ja erityisesti naisille vaihtoehtoksi perinteisten työ- ja koulutuspolkujen rinnalle. Erityisesti pandemian jälkeinen maailma nopeutti digitaalista muutosta kaupankäynnin ja muun toiminnan ohella, joka taas on luonut uusia työmahdollisuuksia digitaaliseen maailmaan. Digitaalisilla alustoilla tarvittavasta työvoimasta on jatkuva pula ja tästä näkökulmasta erityisesti maahanmuuttajataustaiset naiset voivat löytää uusia työväyliä ja voimaantumisen kanavia, jos tarvittavat koulutusja tiedonhankintakanavat palvelisivat paremmin tarpeita. (Poya 2021,4-16.)

Uusi-Seelanti ja Ruotsi tapausesimerkkeinä

Suomalaisen yhteiskunnan ei tarvitse keksiä uusia keinoja digitaalisen inklusion toteuttamiseksi, vaan positiivisia tapausesimerkkejä on maailmalla tarjolla lukuisia. Maista, joissa ensinnäkin maahanmuuttoa on tutkittu pidempään, osataan tarkastella sitä historiallisella tasolla pidemmällä aikajänteellä ja toisaalta rinnastaa kokemuksia 2000 -luvun digitalisaation ilmiöön. Päästään pitkälle, kun mallinnetaan esimerkeistä omaan yhteiskuntaamme sopivia muotoja ja sitoudutaan pysyvään työskentelyyn. Nostan esiin tapaustutkimuksen (Hua, J. 2021), jossa tutkittiin Uuteen-Seelantiin muuttaneiden maahanmuuttajien marginaaliryhmää digitaalisen inklusion näkökulmasta. Vaikka asetelma, kulttuurit ja sijainti ovat kaukana Suomesta, havainnot ovat hyvin samanlaisia tai rinnastettavissa suomalaiseen kontekstiin inklusion kokemuksista: Paikallisen kielen (englannin) hallinta vaikeuttaa pääsyä digitaalisiin palveluihin, kulttuurierot ja sosioekonominen tilanne pahentavat digitaalisen inklusion haasteita entisestään. Tutkitulle verrokkiryhmälle sosiaaliset verkostot, yhteisöt ja perhesuhteet olivat luotetuimmat sekä tärkeimmät lähteet tiedon hankintaan ja vasta sen jälkeen tulivat viralliset yhteiskunnan kanavat. Kehittämis ehdotuksena näiden kanavien parempaa käyttöä suositeltiin kohderyhmän tavoittamiseksi ja panostamista heti maahanmuuton jälkeiseen digitaalista inklusiota lisääviin keinoihin. Keskeisimpänä havaintona maahanmuuttajilla ja näiden sisällä olevilla marginaaliryhmillä löytyi kyllä keskimäärin motivaatiota ja halua käyttää digitaalisten palveluiden tarjoamia inklusiota tukevia keinoja, mutta niitä varten on luotava sopivat mahdollisuudet ja olosuhteet toteutuakseen, mikä vaatii yhteiskunnalta kykyä muokata omia järjestelmiään ja kaavojaan palvelemaan paremmin eri kulttuureista ja lähtökohdista tulevia ihmisiä. (Hua, J. 2021)

Innovatiiviset keinot digitaalisen inklusion lisäämiseksi ovat tärkeitä marginaaliryhmien tavoittamiseksi ja ruotsalainen tapaustutkimus digitaalisen median busseista (Wihlborg & Engström 2017) jalkautuneina kohderyhmän luokse lähiöihin on siitä malliesimerkki, jonka referoin lyhyesti; Tutkimuksessa korostui palvelujen jalkauttamisen merkitys sinne, missä potentiaaliset palvelujen käyttäjätkin ovat. Jalkautus vaatii resursseja ja heittäytymistä sekä sitoutumista. Digitaalinen jakautuminen on koko ruotsalaisen yhteiskunnan ongelma, joka ulottuu yhteiskunnan eri kerroksiin ja yhteiskuntaryhmiin. Keskeistä on organisaatioiden ja politiikantekijöiden yhteistoiminta sekä keskusteluyhteys päätöksiä tehdessä. (Wihlborg & Engström 2017,10.)

Mielestäni Ruotsin esimerkkejä mukailen myös Suomessa tulisi käyttää innovatiivisesti kaikkia keinoja ja soveltaa vanhojakin uudella digitaalista inklusiota mahdollistavalla tavalla. Suomen kirjastopalveluilla on pitkä historia kirjastobussien kohdalla ja vaikka järjestelmää on ajettu alas viime vuosikymmenet, niin ruotsin mallin mukaisesti tätä palvelua voitaisiin herätellä uudelleen digitaalisen inklusion ja muun sivistävän toiminnan nimissä henkiin. Samalla maassa maan tavalla -ajatusmallia tulisi kyetä politiikanteossa eri tasoilla tarkastelemaan laaja-alaisemmin ja ymmärtää erilaisten marginaaliryhmien tarpeet ja sen, että yhteiskunta voi halutessaan muuttua ketterämmin palvelemaan marginaaliryhmien tarpeita erityisesti digitaalisen näkökulman kohdilla eikä vain odottaa ja olettaa toisesta kulttuurista tulevan yksilön sulautuvan ilman aputoimia uuteen yhteiskuntaan.

3 Lopuksi

Inklusion, osallisuuden ja digitaalisten taitojen suhteen ajankohtaisin tieto suomessa olevan maahanmuuttajanväestön tilanteesta on THL:n MoniSuomi -hankkeen tutkimustulokset (Kuusio H, Mäkipää L, Klemetilä K, Nykänen S, Kytö, Lilja E. 2023), jonka pohjalta nousee esiin positiivisiakin näkökulmia maahanmuuttajataustaisten osallisuuden kokemuksesta yhteiskunnassa. Suurimmalla osalla on haasteista huolimatta vähintään kohtalainen tunne osallisuudesta yhteiskunnassa ja kuulumisesta suomalaiseen

yhteiskuntaan. Inklusion näkökulmasta herättelenkin kysymystä, tavoitteleeko nykyinen yhteiskunnan inklusio – ja osallistamispolitiikka työn ja koulutustavoitteiden suhteen osin jotain muuta kuin mitkä osan maahanmuuttajaväestön omat tavoitteet ovat, jos keskimäärin heidän kokemuksensa inklusion toteutumisesta yhteiskunnassa ovat positiivisia. Aihetta pohdittaessa pitää ensiksi ymmärtää, että maahanmuuttajat eivät ole homogeeninen ryhmä kuin siltä osin, että he ovat tulleet Suomeen: taustat ja kulttuurit sekä motiivit maahan muuttamiseen vaihtelevat suuresti mikä voi myös olla juurisyyinä sille, miksi tiettyjen ryhmien inklusio onnistuu muita maahanmuuttajaryhmiä paremmin ja toisten huonommin. Toiseksi tulee tarkastella inklusion, integraation ja yhteiskuntaan kuulumisen käsitteitä niin yhteiskunnan odotusten kuin yksilön näkökulmasta. Näkemuserot voivat yllättää. Yhteenvetona on kuitenkin todettava, että digitaalisen osaamisen ja osallisuuden lisääminen toimii kaikkien näkökulmien ja ryhmien eduksi, olivat tavoitteet mitkä tahansa.

Kulttuurien integraatioon ja inklusioon sekä niiden jokseenkin vääjäämättömiin yhteentörmäyksiin integraation kohteena olevassa yhteiskunnassa voidaan tarjota monenlaisia turvatyynyjä, jotka pehmentävät kohtaamisia. Tässä artikkelissa keskityin digitaaliseen näkökulmaan –sen mahdollisuuksiin ja huomioimatta jättämisen vaaroihin. Rinnakkaisyhteiskunnassa eläviä yhteisöjä ja muusta yhteiskunnasta segregoituneita väestöryhmiä harva näkee positiivisena asiana yksilön tai yhteiskunnan edun kannalta. Resursseja perinteisiin kotouttamis- ja integraatiopolkuihin tulee edelleen lisätä ja kehittää, mutta rinnalle tulisi mielestäni näkyvämmiin nostaa digitaalisen ulottuvuuden näkökulma. Elämme yhdessä maailman digitalisoituneimmassa maassa ja tiedostamme hyvin, kuinka tietyt kantaväestöönkin kuuluvat ryhmät jäävät helposti yhteiskunnan ulkopuolelle, jos digitaaliset taidot ovat puutteelliset. Sama tapahtuu monissa maahanmuuttajaryhmissä ja erityisesti niiden väestöryhmien osalta, jotka tulevat kehitysmaista. Digitaalisesta yhteiskunnasta ulkopuoliseksi jääminen syrjäyttää ja pitää yksilön ainakin osittain yhteiskunnan ulkopuolisena toimijana, joka jää paitsi monista palveluvaihtoehdoista.

Lähteet

Ali-Yrkkö, J. Kässi, O. Pajarinen & M. Rouvinen, P. 2023. Digibarometri 2023: Data, tekoäly ja talouskasvu, Taloustieto Oy, Helsinki. Buchert, U., Kempainen, L., Olakivi, A., Wrede, S., & Kouvonen, A. 2023. Is digitalisation of public health and social welfare services reinforcing social exclusion? The case of Russian-speaking older migrants in Finland. *Critical Social Policy*, 43(3), 375–400. <https://doi.org/10.1177/02610183221105035>

Heininen, M., & Tepsa, J. (toim.). (2023). Digi- ja kielitaidoilla osallisuutta – Digillä opin portaille – hankkeen tuloksia. (Diak Työelämä 32). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-422-0>. Viitattu 21.5.2024.

Hua, J. 2021. 'Digital inclusion user insights – Former refugees and migrants with English as a second language.' Department of Internal Affairs. <https://www.digital.govt.nz/dmsdocument/196-digital-inclusion-user-insights-former-refugeesand-migrants-with-english-as-a-second-language/html>

Kempainen, L., Kempainen, T., Kouvonen, A., Shin, Y.-K., Lilja, E., Vehko, T., & Kuusio, H. 2023. Electronic identification (e-ID) as a socio-technical system moderating migrants' access to essential public services – The case of Finland. *Government Information Quarterly*, 40(4), 101839–. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2023.101839>

Kuusio H., Mäkipää L., Klemetilä K., Nykänen S. & Kytö, L.E. 2023. Kansallinen tutkimus ulkomailla syntyneiden terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista – MoniSuomi 2022 –tutkimus Keskeisiä havaintoja päätöksenteon tueksi. Tutkimuksesta tiiviisti 54/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Kuusisto, O., Merisalo, M., Kääriäinen, J., Hänninen, R., Karhinen, J., Korpela, V., Pajula, L., Pihlajamaa, O., Taipale, S. & Wilska, T.-A. 2022. Digiosallisuus Suomessa: Digiosallisuus Suomessa – hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:10. Valtioneuvoston kanslia. Helsinki. Viitattu 21.5.2024.

Nikkilä, A.-K. 2021. Työelämän ulkopuolella olevien maahanmuuttajanaisten digitaalinen arki - Digiteknologioiden sulauttaminen osaksi jokapäiväistä elämää ja julkisten sosiaali- ja terveysten palvelujen käyttöä. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/items/8c9b96b0-3527-46a7-9035-42eb1be31ad0>

Poya, F. 2021. Preliminary Study on the Inclusion for Digital Empowerment for Migrant Women Bulgaria, Czech Republic, Germany, Greece, Italy, the Netherlands. RIDE Digital Empowerment for Migrant Women. <https://www.migrantwomennetwork.org/wp-content/uploads/RIDE-studyinclusion-digital-empowerment-migrant-women.pdf>

Ragnedda, M. & Mutsvairo B. 2018. Digital Inclusion: An International Comparative Analysis. Yhdysvallat: Lexington Books. United Nations Human Rights. 2019. Empowerment, Inclusion, Equality: Accelerating sustainable development with human rights. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/MDCs/Post2015/EIEPamphlet.pdf>

Wihlborg, E., & Engstrom, J. 2017. Bridging digital divides through digital media buses: An action research study on digital inclusion in Sweden. Proceedings of the 7th International Conference for E-Democracy and Open Government, CeDEM 2017, 260–270. <https://doi.org/10.1109/CeDEM.2017.30>